

Cetl, Jiří

O postavení filosofů v západním Německu

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. G, Řada sociálněvědná. 1957, vol. 6, iss. G1, pp. [163]-165

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/111340>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

ZPRÁVY

O postavení filosofů v západním Německu. Je pro nás dost obtížné učinit si obraz o situaci filosofie v západním světě, o poměru této filosofie k životu a k vědám, o jejím místě a funkci ve společnosti i v systému vědění, o jejím postavení na vysokých školách atd., nechceme-li se spokojit s obecnou pravdou, že filosofie je v kapitalistické společnosti v krizi, v úpadku. Obtíž spočívá nejen v tom, že máme dosud málo možností opatřit si materiály a informace, nýbrž i v tom, že se zdá být přímo charakteristickým znakem postavení filosofie v kapitalistickém světě, že se o tomto svém vlastním postavení neodvažuje a snad ani neumí mluvit konkrétně a přímo. Je to vidět i z referátu (vlastně thesů úvodního slova k diskusi) C. A. Emga, *O funkci filosofie na fakultách*, jak jej s podtitulem „Konsultace k otázkám vysokých škol“ otiskuje západoněmecký *Zeitschrift für philosophische Forschung* (Bd. 10, 1956, Heft 1, str. 129—137).

Emgův referát může jen částečně splnit naše očekávání, že tu získáme konkrétní přehled o funkci filosofie na západní universitě. Emge, který hned v úvodu prostě tvrdí, že „vědecký obor, jako je filosofie, nemůže mít ve skutečné instituci, fakultě, žádnou funkci“ (str. 129), chce spíše pojednat „o funkci filosofů na fakultě“. Přitom ovšem ani tento problém nechce rozvířat historicky nebo sociologicky, nýbrž chce „spíše naznačit, co by »filosof« znamenat měl a mohl“ (str. 130).

Již označen „filosof“ se Emgovi zdá problematické, mnohoznačné a domyšlivé (jediný Hermann Keyserling se v darmstadském adresáři označil za „filosofa“). Emge chce filosofem rozumět toho vědeckého pracovníka, který „provazuje“ a „representuje“ filosofii na fakultě. Poslání filosofa („role, která mu připadá *Dei* nebo *humanitatis gratia*“) a reálné možnosti jeho působení mohou být podle Emga zvaženy jen tehdy, bude-li brán ohled na to, že existuje (nebo má existovat) „dvojí forma filosofa“, dva filosofické typy. Emge, který nám místo analýsy funkce filosofie na fakultách chtěl nabídnout úvahy o funkci filosofů na fakultách, nakonec se omezuje jen na schema jakési typologie filosofů, při čemž ovšem jeho thesím nelze upřít řadu bystrých a vtipných postřehů a nelze mezi jeho výklady nenalézt řadu faktů svědčících o skutečném stavu filosofie v západním Německu.

Prvním typem je „svěbytný filosof“ (*der eigenständige Philosoph*), obyčejně tvůrce systému přednášející jej a nestarající se o jeho dosah pro speciální disciplíny (příklady tohoto typu podle Emga jsou velcí scholastici, Kant, Fichte, Hegel, Schelling, Schopenhauer, Nietzsche a bez univerzitní stolice: Marx, Engels, Haekel). „Svěbytný filosof“ je něco mimořádného (Emge jej klade výš než badatele a technika, hned za „*homo religiosus*“), je ideální typ „vědce“, tíhne k pojetí celku světa, k idejím a hodnotám, má znaky geniality a jeho působení a vliv vyzáruje i daleko za práh fakulty. Svou oddaností pravdě, celým svým „*furore philosophico*“ působí jako prorok, jako buřičský duch, jako svědomí své doby, jejímž je symbolem. Svými obecně kulturními podněty vzbuzuje pozornost širokých kruhů a zjednává tak universitě i filosofii novou vážnost veřejnosti. Na fakultě silně ovlivňuje (často ovšem s jistým opožděním) celý způsob vědecké práce, i když sám o to vědomě neusiluje, přitahuje speciální vědce, vyzáruje na celé vědecké podnikání, a proto má klíčovou úlohu pro poznání vědecké situace doby. Ovšem jsou tu i negativní znaky „svěbytného filosofa“: stává se módou vedoucí k jednostrannostem a dogmatům. Také tím, že nebere ohled na speciální vědy (což má být podle Emga úkolem filosofa druhého typu), dochází k výsledkům velmi problematickým, ba směšným. Učí-li na př. vedle svého „systému“ ještě logice nebo etice, tedy „nejčastěji ve formě, která člověku umění nebo praxe připadá jako vtip, jako elementární počítání na prstech“ (str. 130), protože tu nejsou užitekovanými poznatky speciálních věd. A nadto Emge přímo píše, že dnes ne systém, ale spíše hypothesis, náčrtky a sbírky mrtvých materiálů a názorů přednáší „svěbytný filosof“. A tak se zdá, že již tu Emge mimoděk porušuje své abstraktní schema typu a naznačuje, že takový „svěbytný filosof“ je vědec minulosti, je také osobnost již neexistující, ač by měly existovat. Taková osobnost by mohla znovu dát filosofii čestnější místo, mohla by filosofii získat větší vážnost u vědeckých kolegů i větší zájem veřejnosti, tedy zřejmě to, co dnešní filosofie na Západě postrádá.

Stejně druhý Emgův typ, „závislý filosof“ (*der abhängige Philosoph*), nám dovoluje, abychom mezi postuláty, „čím by filosof měl a mohl být“ nalezi, čím filosof v dnešní kapitalistické společnosti skutečně je. „Závislý filosof“ není ovšem pro Emga filosof nepůvodní, epigon, nemá být chápán jako závislý na jiném filosofovi, nýbrž na současném stavu speciálně vědecké práce. Může být buď orientován na všeobecnou teorii vědy jako *methodolog* a kritik vůbec, anebo se zaměřuje na speciální teorii vědy jako

estetik, filosof náboženství, filosof sociální, přírodní filosof, filosof jazyka, právní filosof; v tomto druhém případě jej Emge nazývá „Bindestrichphilosoph“. Prvý z obou, všeobecný metodolog, má spíše úkol negativní, má odkrývat dogmatické tendence, uvádět na pravou míru hypertrofie, překračování hranic oborů, ukazovat podmíněný význam principů, pokud jsou jen hypothesami, starat se o přesnější tvoření pojmů a zajišťovat prostředky k tomu atd. Positivnější je podle Emge úloha speciálního metodologa, Bindestrichphilosoph: jako filosof vědy (nebo spíše oblasti věd) má vypracovat obecné předpoklady oboru, což je tím nutnější, že speciální vědci to nemohou sami zajistit („... vědec, který jako takový je schopen systematicky pracovat na př. jako matematik, jako právník atd., upadá do tlachání, jakmile se zásadně vzdaluje od pojmů, které jsou mu běžné...“ — str. 133). „Závislý filosof“ ovšem obecné předpoklady oborů uvádí ve vztah k předpokladům jiných věd, a to především tím, že usiluje o principy; uznání jejich vzájemného dialektického vztahu jej pak vede k „ideji jednoty systému“ a k široké synthese, čímž tento filosof buduje i ve své závislosti vztahy k universitas a stává se tak pravým zástupcem studium generale. Vedle toho se zaměštnává studiem problémů sociologie vědy, aby mohl zvážit kulturní a ekonomickou podmíněnost vědecké práce, ovšem nesmí pak upadnout do falešného „relativismu“.

„Závislý filosof“ tedy přináší cenné podněty speciálním vědám, ukazuje jim nové možnosti a hlediska, dodává odvahy k tvorbě nových pojmů, k odbourávání přežilých tradic atd. Přesto se však leckdy speciálnímu vědci (zvláště tomu, který vše odvozuje jen z faktů) jeví jako zbytečný, jako někdo, kdo nepříslušně zasahuje a mluví do jeho oboru. A pro „závislého filosofa“ vsuknutí existuje nebezpečí, že bude do speciální vědy zasahovat rušivě, že se bude snažit uplatňovat aprioristický schematismus a konstrukce i v oblasti faktů, empirie, že se učiní i směšným, protože nemůže ovládnout látku všech speciálních věd atd. Ale i opačné nebezpečí hrozí „závislému filosofu“: že se totiž příliš ponoří do faktů speciálních věd; ačkoli je dobře obeznámen s metodou a s podstatnými výsledky speciální vědy, nebude tyto svoje znalosti uplatňovat ve filosofii, zobecňovat a včleňovat je do celku filosofických názorů; při tom však jako filosofické stanovisko (vedle své zkušenosti metodologa a často i proti ní) přejme epigonsky jakoukoli náhodně panující filosofii. Ze tím filosofii umrtví a zbaví ji možnosti být aktuální, je samozřejmé.

V této části svých výkladů stojí Emge nepochybně na reálnější půdě, než byl tam, kde snil o „svěbytném filosofovi“. I když se ovšem i zde pohybuje především v oblasti postulatů, přece tu není obtížno nalézt, kde filosofie, o níž píše, filosofie v kapitalistickém světě, trpí největšími nejistotami: totiž tam, kde má prokázat svůj význam a smysl pro práci ve speciálních vědách. Emge tu nepochybně správně odhaduje klíčový význam vztahu filosofie a speciálních věd (což zcela pochopitelně není problém jen filosofie buržoasní) a jeho postulatů — misty doplněné pronikavými postřehy — jsou rovněž vcelku správné, i když ne nové. Ale to je také vše. Jakmile se Emge dostává k tomu, aby navrhl, jak postulovaného postavení filosofie a filosofů dosáhnout, naráží na mez, kterou mu nkládá jeho schéma typů a jeho názor vůbec. Jistá bezradnost spolu s naivním utopismem je podtextem odstavců, v nichž ohledává „reálné možnosti filosofa v jeho dvojitě formě“. Zprvu se zdá, že se Emge domnívá, že problém postavení filosofie bude vyřešen, že filosofie a filosofové zaujmou opět čestné místo mezi svými vědeckými kolegy, budou-li existovat, správně fungovat a vzájemně se doplňovat jeho oba typy filosofů. Ale jak toho dosáhnout? „Svěbytného filosofa“ jako osobnost v jistém smyslu geniální nelze uměle vytvořit, proto je možno jen odstraňovat překážky a upravovat podmínky pro růst takové osobnosti, což pro Emga znamená: pěstovat u ostatních cit pro universální, mocnou osobnost a zajistit jí pak jistou materiální nezávislost. „Závislý filosof“ se zase může plně prosadit, bude-li „úspěšně pěstovat dvě speciální vědy, značně od sebe vzdálené“, nejlépe jednu přírodní vědu a jednu t. zv. duchovědu, a bude-li obeznámen i s uměním. Filosof obojího typu pak musí skoncovat s rozdělováním sebe sama na metafysika a učitele filosofie, musí přestat být „universitním úředníkem“ a poslušným služebníkem. Přitom ovšem „nelze očekávat, že ti, kdož na fakultě rozhodují, pochopí nutnost funkce filosofů a že, i když to uznají, hned toto postavení filosofovi opatří, ledaže se dovede maskovat, že se tváří jako historik, jako stoupenec nějakého v té době uznaného filosofa nebo jako poslední zástupce nějaké školy, která ještě nebyla historicky uznána, tedy jako představitel něčeho, čemu speciální vědec dává značku „vyřízeno“. Neboť takoví zástupci filosofie jsou — viděno očima úspěšně pracujícího specialisty — přece neškodní“ (str. 135). Nepomůže tu ani nějaký ministerský referent, jenž se spokojuje s registrováním současného stavu a který se lhostejně domnívá, že je-li někde náhodou nějaký filosof, je již filosofie dostatečně zastoupena.

Ale tu, uvědomiv si, že nepomohou ani universitní kolegové, ani „příslušná místa“, dospívá Emge k poznání, že ne jen na filosofech samých, na jejich typech a osobnostech

záleží, aby se dosáhlo nápravy. Pochopiv, že je třeba hledat jiná řešení než psychologické, odhazuje Emge schema typů, snaží se pohlédnout na situaci filosofie v západním Německu zcela bez okolků a zcela nezastřeně nad současným stavem hěduje. Uvažuje, co podniknout, aby filosofové byli vůbec bráni vážně, aby se filosof nestával jen „šáskem, komickou figurou, stále si jen něco přející a nic nemohoucí...“, v nejlepším případě ozdobou a slavnostním řečníkem, bez něhož se lze obejít, kýmisi, kdo může pouze dodatečně shrnovat a zevšeobecňovat, popularisátorem s nároky, které mu vůbec nepřísluší“ (str. 136). Je to hořké konstatování (leckterý jeho rys ovšem i nám není neznámý)! Emge však nevidí pro filosofy jiné možnosti než **s t u d o v a t p o d m í n k y** pro to, aby si vůbec někdo všiml jejich požadavků. A konečně je tu poslední prostředek, jehož se Emge dovolává slovy svatého Bernarda („Lépe je ztropit skandál než opustit pravdu“): skandál, veřejný protest, který by vzbudil „soucit a bázeň“ z poznání vpravdě lidské tragédie, kterou filosofie prožívá.

Z Emgovy referátu jsou ovšem pro nás cennější ta místa, kde se dovidáme o situaci a postavení filosofie v západním Německu (i když nemáme možnost posoudit, nakolik je tento jeho subjektivní obraz pravdivý), než jeho „pozitivní“ výklady, jeho typologie filosofů a skrze ni navrhané řešení. Emge, který ostatně postavení filosofů hodnotí především podle toho, co si „o nich myslí“ jejich kolegové-specialisté, příliš úzce si vymezil své otázky. Zároveň však také značně abstraktně: mluví o filosofii vůbec, ne o konkrétních směrech (ač na několika místech útočí na pozitivismus) a zřejmě nechápe, že postavení, význam a smysl filosofie je dán především jejím obsahem, mírou její pravdivosti a vědeckosti. A proto zároveň s tím ještě jedna věc Emgoví zcela uniká: souvislosti společenské. V tomto směru pouze zcela obecně poznamenává, že současnost je „dobou tabula rasa“ pro filosofické myšlení, poněvadž „události (jaké?) učinily člověka vůči všemu skeptickým“. A pak s litostí vzpomíná na někdejší probojovávající se liberální demokracii, která vytvořila „relativně malé elity“, jež zjednaly platnost a vážnost opravdové filosofii. A tato drobná Emgová poznámka snad nejlépe charakterisuje celé jeho stanovisko: nemaje možnost pochopit skutečné příčiny situace a hledět kupředu, k budoucnosti filosofie, chce se Emge uprostřed krise myšlení utěšovat pohledem do minulosti.

Jiří Cěl

Zeitschrift für philosophische Forschung, Band X, Hefte 1—4, Meisenheim/Glan, Verlag Anton Hain, 1956; (4), 652 str.

Západoněmecký filosofický časopis *Zeitschrift für philosophische Forschung* (ZfPhF) uzavřel rokem 1956 svých prvních deset ročníků (jeho první číslo vyšlo v listopadu 1946). Časopis sám stojí v těsném vztahu k německé filosofické společnosti *Allgemeine Gesellschaft für Philosophie in Deutschland*, jak už to ostatně říká jeho podtitul (... in Verbindung mit der „Allgemeinen Gesellschaft für Philosophie in Deutschland“). Presidentem této společnosti je profesor H. Plessner a do jejího užšího představenstva patří četní ze spolupracovníků ZfPhF, jako na př. L. Landgrebe, F. J. von Rintelen, G. Jacoby (z NDR), J. E. Heyde spolu s jinými německými filosofy (Th. Littem, A. Wenzel, J. Ebbinghausem a j.). Vydavatelem časopisu je mnichovský Georgi Schischkoff a jeho spolupracovnické kolegium tvoří O. Fr. Bollnow, H. Heimsoeth, H. Kuhn, L. Landgrebe a F. J. Rintelen. Do širšího okruhu spoluúčastníků patří podle údajů na titulní stránce obálky basilejský profesor P. Häberlin, W. Jaeger z Cambridge (USA), lord B. Russel, Ph. Lersch, H. Pichler, J. Ritter, W. Szilasi, R. Zocher, jmenovaní již Heyde, Jacoby a j. Časopis má tedy dosti širokou redakční základnu i rozsáhlý okruh bližších spolupracovníků, aby mohl být považován už z těchto důvodů za jednu z hlavních filosofických revuí v NSR.

Protože není možno podat v krátké recenzi důkladný profil ZfPhF a opřít se při tom o rozbor a kritické zhodnocení hlavních studií v X. ročníku, musíme se omezit aspoň na stručnou informaci o struktuře časopisu, doprovázenou prostým výčtem článků a příležitostnými poznámkami na okraj k jednotlivým článkům. Tvářnost časopisu a jeho hlavní intence lze nejlépe poznat z programového a zároveň jubilejního medailonu *Zehn Jahre philosophische Forschung*, který napsal vydavatel ZfPhF, Schischkoff, pro poslední číslo ročníku.

Každé číslo časopisu má v čele rubriku článků a pojednání, zprávy a oznámení figurují zhruba ve středu revue a na závěr jsou připojeny recenze o knihách a občas přehled časopisů. Uvádíme aspoň články v pořadí, jak následují za sebou v jednotlivých sešitech:

Hermann Wein, *Der wahre cartesianische Dualismus* (H. 1, str. 2—28), Kurt Hübner, *Fichte, Sartre und der Nihilismus* (tamtéž, str. 29—43), Leo Gabriel, *Integrale Logik* (tamtéž, str. 44—62), Werner Lambrecht, *Anschauende und begriffliche Erkenntnis* (tamtéž, str. 63—84); v druhém sešitě jsou zastoupeni tito autoři: Michael Landmann, *Platons Traktat von den drei Unsterblichkeiten* (str. 161—190), Walter Kaufmann, *Hegel: Legende und Wirklichkeit* (str. 191—226; překlad z anglického originálu, jenž vyšel v The